

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Христо Стоев

за трудовете и академичната дейност на гл.ас. д-р Васил Видински, участващ в конкурса за доцент по 2.3. Философия (философия на Новото време и съвременна философия)

Настоящото становище е във връзка с обявения от Софийски университет „Св. Климент Охридски“ в бр. 81 от 14.10.2016 на *Държавен вестник* конкурс за доцент по професионално направление 2.3. *Философия (философия на Новото време и съвременна философия)*. То е съобразено със Закона за развитие на академичния състав, правилника за неговото приложение и нормативната база на Университета за придобиване на научни звания. Единствен участник в конкурса е д-р Васил Видински.

Васил Видински е роден през 1977 в София. Освен че е доктор по философия (от 2007), той има и магистърска степен от специалността Българска филология (от 2002). Това, съчетано с обстоятелството, че е съставител и редактор на сборника *Philosophia naturalis* е показателно за широкия спектър от интереси на Васил Видински, които включват както философия на културата, така също и философия на науката с акцент върху естествените науки.

Васил Видински участва в конкурса с една монография, озаглавена „Случайности. Историческа типология“ в обем от 404 страници, придружена с библиография от 90 заглавия на български и близо 180 заглавия предимно на английски език, но също и немски и френски. Книгата е впечатляваща далеч не само със своя обем и теоретична осведоменост, но и с прецизния изследователски поглед и с детайлните анализи, с които е наситен текстът. При все нейния обем, в нея не може да бъде открит излишен теоретически или методологически баласт, нито пък нискоинформативни или безсъдържателни рефлексии и отклонения. В монографията, разбира се, са налице множество повторения и общи рекапитулации (често в табличен вид), които обаче са неизменно в услуга на читателя, доколкото позволяват лесното проследяване и осмисляне на текста с оглед на комплексността на неговата проблематика. Изследването на Видински е до висока степен детайлно промислено и разработено на ниво, че неизбежно ще провокира у всеки един потенциален читател и изследовател едно внимание и ангажираност с детайлите (което съвсем не е от езиков, а от предметен характер), и което според мен спада към един от най-желаните ефекти, които би могло да притежава запознаването с всеки един философски, а и като цяло академичен текст.

Честата употреба в изследването на таблици и схеми, както и на един общ начин на процедиране, който се характеризира със стремеж да се изчерпат всички възможни комбинации между две или повече определения и техните противоположни би могло да бъде видяно от някои професионални философи като едно предоверяване на „ритъма на формата“ (която тук съвсем не е непременно логическа) и който ритъм на моменти като че ли остава безразличен към изискванията на самия предмет. Но това, което от друга страна би трябвало да импонира на всеки един изкушен от философията в изследването на Видински, е едно характерно философско *търпение* и методичност,

което не се ограничава до и не се фиксира в първите определения, разкриващи се пред погледа на изследователя.

Напълно уместен е подходът на Видински случайното да бъде определено първоначално откъм ненеобходимото (виж с. 10; 26 сл.), защото което и да е друго модално (а и не само) определение изглежда би било тясно да обхване многообразието от начини за мислене на случайността. В това отношение английският език е показателен, доколкото не разполага с унифициран термин подобно на *случайност* на български или *Zufälligkeit* на немски, а е принуден да оперира с различни термини като *contingency*, *chance*, *hazard*, *luck*, *randomness*, *accidentality* или дори *casualty*, чиято разлика често е уловима дори още на интуитивно ниво.

Изследването на Видински изявява своя най-сериозен теоретичен принос въвеждайки отведнъж ред в първоначалния исторически хаос от тълкувания на случайното, като още в самото начало биват обособени *пет* основни понятия за случайността (виж с. 26-28), които авторът както очарователно, така и основателно с оглед на техния *interplay* обозначава с музикалния термин *квинтет* от понятия. Като позитив бих отбелязал и това, че в конкретния ход на цялото изследване той изглежда като че да не загърбва докрай теоретичната възможност, квинтетът да се окаже секстет или дори септет. Първите три понятизации на случайността биват въведени и допълнително анализирани през един прецизен, добросъвестен (и бих казал изключително трудоемък) тематично ориентиран историко-философски обзор на четирима основни автори - Платон, Аристотел, Кант и Хегел. Той също така бива придружен от любопитни екскурси в систематичен, а не хронологически план към допълнителни автори, след които е естествено Лайбниц, но и също - Юнг, Лакан, Дерида.

Първото, най-общо и съответно най-бедно по съдържание понятие за случайността, което Васил Видински учленява и набелязва още при Аристотел, е това за контингентността. Тя бива различена от по-общото понятие за ненеобходимото по това, че контингентното, наред с това не е и невъзможно (виж с. 101). В този смисъл то е онова, чиито, както съществуване, така и несъществуване са възможни. Наред с това Видински набързо въвежда и ново определение, в което акцентът пада върху неговата вариативност - случайното е онова, което допуска алтернатива, самò бидейки алтернатива или: „Случайното е това, което би могло да бъде по друг начин“ (с.102). *Второто* понятие за случайност, което Васил Видински определя, е случайното като причина, което би могло да се нарече също и случайно като „причиняване“ или като „каузалност“, доколкото не се отнася единствено до самата причина, а до неопределеността в отношението ѝ към нейния ефект. В този втори смисъл случайното бива дефинирано като „онова, което е недостатъчно определено откъм своите причини“ (с. 111). На *трето* място, като интересен и оригинален принос може да се оцени учленяването на случайността като некаузална отнесеност, което Видински сам определя в исторически план като „най-несистематично и флуидно представен“. Според това трето понятие от квинтета „случайното е неопределено и некаузално свързване между независими неща“ (с.163). Последните две, *четвърто* и *петото* понятия за случайността, които в исторически план се развиват последни, са от математически характер и те се отнасят съответно до теория на вероятностите („случайното като процес“, като тук водещ термин е шансът (*chance*)) (виж с.226 сл.) и теория на информацията („случайното като обект“, при което водещ термин е

произволността (randomness)) (виж с. 283 сл.). Те се изразяват в това, че случайното бива понятизирано било като *вероятно*, било като *сложно* (комплексно), които от своя страна могат да бъдат подложени на математическо моделиране и калкулация.

Сериозен цялостен теоретичен принос на работата е и открояването и на т.нар. „парадигма срещу случайността“, която бива характеризирана с опитите си да „редуцира, или елиминира, или овладява случайното“ (с. 37). Видински въвежда моментите на тази парадигма през един интересен анализ на Платоновия диалог *Тимей*, което и оправдава техните гръко-езични обозначения. Първият от тях е обозначен като (παρ)αλόγος-модел, и се изразява в тезата за непознаваемостта или непонятността на случайното, неговата непроницаемост от страна на логоса (виж с. 39; 42). Друг момент от въпросната парадигма срещу случайността е т.нар. εἶδος-модел, който се изразява в това, че случайното бива включено и чрез това „овладяно“ в някакъв *εἶδος* или единство, което от своя страна го „структурира“ (виж с. 62). Най-интересният от трите обаче е Τύχη-моделът (виж с. 41-42), който се характеризира с това, че самата природна необходимост мислена откъм целевата рационалност бива видяна като тъждествена със случайното, т.е. със сляпата съдба или Fortuna. Чрез това случайното бива в определен смисъл „елиминирано“. Както подчертава авторът, присъствието на Τύχη-модела може да бъде открито още в митичното мислене, в различните видове гадателски практики, при които случайното (например вътрешностите на жертвеното животно, полетът на птица или пък резултатът от използването на някакви хазартни пособия – кокалчета, зарчета, карти) биват разглеждани като „вход към необходимото и съдбата“ (виж с. 42). Намирам за изключително важно и ценно формулирането на този модел от страна на Видински. Неговото открояване от своя страна би могло да доведе и до интерпретация в една различна посока, а именно, че случайното, разбрано в натуралистка перспектива и случайното, разбрано в целево-рационална (културна) перспектива са принципиално различни и дори противоположни. Именно така можем да обясним парадокса на въпросното смесване между необходимо и случайно в модела Τύχη: онова, което се мисли като необходимо с оглед на природата, е същевременно случайно с оглед на културата, елементарен пример за което би могло да бъде кое да е природно бедствие. Или пък обратното – необходимото (по-точно казано *нужното*) с оглед на културата е случайно с оглед на природата – елементарен пример за което би могъл да е кой да е артефакт.

Тъй като това е допустимо от самия формат на *становище*, позволявам си да обърна по-специално внимание върху някои основни акценти на предложената интерпретация на Кантовата концепция за случайността. Видински с основание различава *чистото* понятие за случайност у Кант (което отговаря на класическото понятие за контингентността – онова, чиято противоположност или чието несъществуване е възможно) от едно *емпирично* (с оглед на употребата му) понятие за случайност, което съответства на схемата на понятието за причина във времето (виж с.126). Първото функционира в секцията на таблицата на категориите по модалност, докато второто – в тази по отношение. Във връзка с второто Видински с основание отбелязва, че Кант едновременно отхвърля както „сляпата необходимост“ (fatum), така и „слепия случай“ (casus), доколкото и двете не допускат интелектуална (verständliche) (т.е. от страна на разсъдъка) проницаемост на каузалните връзки. В този контекст е много важна корекцията от страна на Видински на грешката, която той установява в

българския превод на първата критика, в който *verständliche Notwendigkeit* е предадено като „интелигиблена“, а не като „разбираема необходимост“ (виж с. 127). Авторът обозначава въпросната „условна необходимост“, с която Кант борави тук също и като „хипотетична необходимост“, но може би по-удачният израз би бил именно „контингентна необходимост“ (при все привидното противоречие в термините), доколкото под нея по думите на Видински се разбира „това, което би могло да бъде по друг начин, [само] ако неговото обуслав[ящо] във времето би било друго“ (виж с. 132).

Наред с казаното дотук, считам за важно това, че Видински не изпуска от хоризонта на своя анализ втората Кантова критика. В този план съм съгласен с отбелязаното от него по отношение на практическия разум и проблематиката на дълга и отговорността, че квалифицирането на трансценденталната свобода или изобщо каузалността от свобода у Кант като „трансцендентална случайност“ би се оказало „непълнен предикат“ и би могло да се взема само в строго относителен смисъл (виж с.134).

Във връзка с третата Кантова критика, тази на способността за съждение, Видински издига тезата, че според Кант модалните категории са ограничени само до човешкото познание (в отлика от божественото), или по неговите думи: „всички модални дистинкции са единствено и само субектни, човешки дистинкции“ (с. 143). При все че тази теза може да бъде подкрепена текстуално, мисля, че тук би трябвало да бъдем по-предпазливи, защото *intellectus archetypus* (в контекста на който са въпросните рефлексии на немския философ) е у Кант по-скоро само единият от моделите за мислене на божие познание, в качеството му на коректив на човешкото, при това именно с оглед на „своеобразното устройство“ (*eigentümliche Beschaffenheit*) на последното. Другите два са „първоначалният наглед“ (*inuitus originarius*) и „интелектуалният наглед“. Би могло да се каже, че намерението на Кант тук е по-скоро да изяви контрастно спецификата на човешкото познание и в тази връзка разслоението между *разсъдък* и *разум*, отколкото да застане зад метафизическата теза за отсъствието на модалност в божественото такова.

В контекста на третата критика авторът (опирайки се също и на някои интерпретатори на Кант) предлага един детайлен анализ на различните употреби на понятието за случайно, разграничавайки „случайното в обекта“, „случайното в субект-обектното“ и „случайното в субекта“ (виж с. 146 сл.), като тук неговата цел е определена към това да изведе третото понятие от „квинтета“. Заедно с това трактовката на Видински като цяло сякаш остава в един твърде обективистки план, недооценявайки мета-измерението в идеята на Кант, че извяването на възможното в качеството му на случайно е обусловено от контраста между механистическите закони на природата под легислацията на *разсъдъка* и регулативния принцип на целесъобразността, при който способността за съждение оперира под суверенитета на *разума*. Тук в определен смисъл можем да видим деконструирането или расичането от страна на Кант на онзи Тύχη-модел, за който вече стана дума, ако схванем сферата на *разсъдъка* като сферата на природата, докато тази на *разума* (в това число и специфично практическия, с оглед на примата на неговия интерес) като сферата на културата. (Видински за разлика от това пледира, че „при Кант е достигнато окончателното прецизиране на Тύχη-модела, който се оказва просто божественият поглед към действителността, където разликата между случайно и необходимо не би съществувала“ (с. 166). Би могло да бъде прието и това твърдение, в случай че акцентираме върху горния модус на условност, който и Видински използва, а и

добавяйки тривиалното уточнение, че според Кант нам подобна перспектива към действителността би останала винаги недостъпна и респективно *непонятна* (имайки предвид, че именно *понятия* са онова, с което борави дискурсивния ни разсъдък.)

С оглед на едно бъдещо развитие на темата ми се вижда продуктивно да бъде привлечено и Кантовото понятие за *спонтанност* (Spontaneität), което в теоретически план може да се разбира като автогенност, а в морално-практически като автономност. Още повече, че то изглежда да предлага една твърде специфична и различна от разгледаните линии на мислене на случайността през понятието за *ново* или *новост*. Една подобна тенденция намира израз в претълкуването, което Хана Арент дава на спонтанността по линията на отвореното бъдеще и на непредвидимостта, характерна за специфично *човешкото действие* в света, което действие освен всичко е речево или словесно определено (и като такова е потенциално положено в един политически контекст). С оглед на подобна непредвидимост, Арент дори намира за нужно да въведе идиосинкратичния израз „паяжината на *човешките* взаимоотношения”.

Незастъпен в изследването изглежда остава и един прагматически контекст на разбиране на случайността, индикативен за който би могъл да бъде примерът на Аристотел за „срещата на пазара” (виж с. 77), към който пример впрочем Видински често се връща. Симптоматична в този план е двузначността на думата шанс, която би могла да означава както от една страна вероятността за случването на едно събитие, така и от друга страна добрия случай (боншанс) това събитие да се окаже съответстващо на нашите намерения или цели. Показателно в тази връзка е и противоположното понятие за малшанс. В този смисъл бихме могли да определим случайното като непредвидимия (с оглед на обстоятелствата и комплексността на културната конюнктура) резултат от нашите целево-инструментални действия в света.

Не на последно място с оглед на заслугите на работата бих искал да обърна внимание върху изчерпателността на анализа на Хегеловите трактовки на случайността (глава 6) - едно впрочем съвсем незадължително отклонение поне що се отнася до таксономията на случайността, която Видински предлага. Въпросната глава обаче дава възможност на автора да тества своята типология в един настина нетривиален, макар и в определен смисъл класически контекст.

Ценна с оглед на цялостния поглед към темата за случайността е глава 9 от изследването, озаглавена „Условия за случайността”. В нея авторът обособява *множествеността* и *модалността*, като необходими, но не достатъчни условия за наличието на случайност (виж с. 325 сл.). Като трето, което не е необходимо, но според множество автори достатъчно условие на случайността Видински набелязва *материалността*. В последната, глава 11 на работата, преди да подходи към *Заклучението* Видински предлага и едно свое, допълнително понятие за случайност (номерирано като C₀). То бива определено откъм „отделеността”, изолираността и „празното отношение” (виж с. 344 сл.). Ако ми е позволено едно преформулиране на тезата на автора, бих казал, че тук под „случайно” се разбира онова, което не е в състояние да открие или да формира свой контекст.

Бих обобщил, че изследването на Видински респектира както екстензионално с обхвата си, така и интензионално с богатството от детайлни анализи, и на трето място - с едно изключително добро в структурно отношение оформление на изложението. С оглед на последното то би могло да важи като модел за оформяне на академичен текст. Авторът същевременно демонстрира широка философска култура и ерудиция,

успявайки да привлече като релевантни на проблема широк спектър от теми. Текстът на работата (при все сложността на проблематиката, включително и в плана на модалната логика и математическите теории на вероятностите и на информацията), е написан ясно и четивно, което недвусмислено е показател освен за аналитични умения, също и за една във висша степен изследователска честност.

В заключение бих желал да подчертая, че работата на Видински съдържа приноси и аналитичен материал, които при академичните стандарти у нас биха били достатъчни дори за две доцентури. Ето защо заставам категорично на позицията, че той заслужава научното звание *доцент* към СУ „Св. Климент Охридски“, в полза на което в качеството си на член на научното жури с пълна вътрешна убеденост ще гласувам.

София
19.02.2017

доц. д-р Христо Стоев